

МЦПД

Міжнародний
Центр
Перспективних
Досліджень

01001, Україна, м. Київ, вул. Бориса Грінченка, 4, офіс 3.
Тел. (044) 279-88-23 | office@icps.kiev.ua | www.icps.com.ua

Зовнішньополітичні акценти

12 листопада 2014 року
Випуск 11

Зміст

Зовнішньополітичні стратегії та рішення	1
• Від «Мінського» формату до «Женевського» — через терни до врегулювання	1
• Каталонський «референдум» — випробування Європи сепаратизмом	3
Європейський фокус	4
• Асоціативні відносини країн Східного партнерства з ЄС інституціалізуються.	4
Регіональний та глобальний фокус: вплив на Україну	6
• Дефіцит реформ в українській енергетиці.	6
• Санкції проти Росії посилюються внутрішніми проблемами економіки	8

Зовнішньополітичні стратегії та рішення

Від «Мінського» формату до «Женевського» — через терни до врегулювання

У ніч з 4-го на 5-те листопада 2014 року на сайті Президента України з'явилося чергове повідомлення про його телефонні переговори з представником однієї з країн, яка не на словах, а своїми діями і рішеннями постійно демонструє підтримку територіальної цілісності та незалежності України. Йдеться про розмову з Державним секретарем США Джоном Керрі. Враховуючи практично щоденні консультації Петра Порошенка з лідерами багатьох демократичних держав світу, на це повідомлення можна було б і не звертати уваги, якби не одне «але». В ньому вперше за багато місяців з'явилася інформація про заклик України до американської сторони щодо

Україна закликала США відновити Женевський формат переговорів

відновлення Женевського багатостороннього формату діалогу на рівні міністрів закордонних справ задля мирного врегулювання ситуації на Донбасі.

Як відомо, перша і, поки що, єдина, зустріч у цьому форматі відбулася ще 17 квітня цього року у Женеві. При цьому тодішній в.о. Міністра закордонних справ України Андрій Дешиця поїхав у Швейцарію із затвердженими Кабінетом Міністрів директивами. Прийнята за результатами переговорів у форматі Україна-РФ-ЄС-США Женевська заява була покликана зупинити насильство на Донбасі і повернути ситуацію в Україні у правове русло. В ній наголошувалося на необхідності роззброєння всіх незаконних збройних формувань та звільнення захоплених будівель. У разі виконання цих умов учасникам протестів гарантувалася амністія.

На той момент досягнуті домовленості в українському суспільстві сприймалися неоднозначно, адже в них не йшлося про питання повернення Криму, анексованого Росією буквально за декілька тижнів до женеvської зустрічі. Проте заява за результатами цієї зустрічі давала привід для стриманого оптимізму, адже містила хоча й загальний, але зрозумілий алгоритм дій, спрямований на стабілізацію ситуації на сході України.

Як показав час, оптимізм виявився не виправданим, а положення документу залишилися не реалізованими. Для цього є кілька причин. Серед них — і слабкість та нерішучість тодішньої центральної влади в Україні, і небажання російської сторони зупинити запущений сценарій дестабілізації у східних областях України, і вихід озброєних формувань з-під контролю місцевих та російських ватажків. Проте головним чинником, який міг відіграти вирішальну роль у зриві досягнутих домовленостей, став відхід від започаткованого в Женеві формату переговорів. Вже у червні з'явилася так звана тристороння контактна група, склад учасників якої постійно змінювався, і паралельно було ініційовано так званий Нормандський формат перемовин. Відбувалися спорадичні двосторонні консультації Президента Петра Порошенка з керівництвом ЄС, ОБСЄ, Франції, Німеччини та інших країн-партнерів України. Водночас за майже 7 місяців з дати першої зустрічі у Женеві багатосторонні переговори за участю США більше не відбувалися.

Цілком очевидно, що в досягнутих у Мінську домовленостях, закріплених Протоколом від 5 вересня та уточнених Меморандумом від 19 вересня 2014 року, були як позитивні моменти, так і негативні. Проте головної місії, а саме — відновлення миру та повернення Донбасу до нормального життя у складі України — укладенням цих угод досягнути не вдалося. З огляду на це, наразі основне завдання української дипломатії, не відкидаючи так звані мінські домовленості, досягнути якнайшвидшого відновлення переговорів саме у Женевському

Женевська заява від 17 квітня залишилася не реалізованою

Мінські домовленості не виконали своєї місії відновлення миру

форматі. Задля досягнення всеохоплюючого масштабу врегулювання дуже бажаним є також залучення представників ООН та ОБСЄ — потужних та впливових міжнародних організацій, які мають досвід пост-конфліктного врегулювання у різних частинах світу. Адже мова має йти вже не лише про припинення вогню та виведення російських військ з території України, а й про відновлення зруйнованої інфраструктури, повернення переселенців та внутрішньо переміщених осіб, а головне — про процес примирення різних груп населення, які симпатизували чи навіть відкрито підтримували різні сторони конфлікту.

Той факт, що швидка негативна реакція МЗС РФ на ініціативу Президента Петра Порошенка по суті була дезавуєвана заступником Міністра закордонних справ Росії Григорієм Карасіним після переговорів 8 листопада у Пекіні між Міністром закордонних справ Росії Сергеем Лавровим та Державним секретарем США Джоном Керрі, свідчить про те, що в Кремлі готові до такого розвитку ситуації. Проте на ухвалення всіма зацікавленими сторонами політичного рішення про відновлення переговорів у Женевському форматі вплинуть дві ключові події: результати участі Президента Росії Владіміра Путіна у саміті Великої двадцятки (G20), який відбудеться 15-16 листопада цього року у Брісбені (Австралія) та візит Віце-президента США Джозефа Байдена до України 21 листопада 2014 року.

Незважаючи на відсутність будь-якої інформативності про планування двосторонніх зустрічей між лідерами Росії та США, залишається сподіватися, що і Владімір Путін, і Барак Обама усвідомлюють свою відповідальність за майбутнє не лише України, а й Європи в цілому, і використають Брісбенський майданчик для конструктивного діалогу. В Україні, США та Європі можуть переконатися в тому, що «мінські домовленості» майже вичерпали себе. Задля відновлення миру на Донбасі ці домовленості якнайшвидше варто замінити системою міжнародних договорів на кшталт відомих Дейтонських угод, завдяки яким в середині 90-х років вдалося припинити братовбивчі війни на Балканах.

«Мінські домовленості» майже вичерпали себе

Каталонський «референдум» — випробування Європи сепаратизмом

9 листопада 2014 року в Каталонії відбувся неформальний референдум у форматі опитування про незалежність даного регіону Іспанії. Незважаючи на рішення Конституційного суду Іспанії про незаконність проведення волевиявлення, голосування відбулося. Відповідно до оприлюднених даних в опитуванні взяли участь близько 2,25 млн. осіб, 80,7% з яких висловилися на підтримку повної незалежності Каталонії.

Оминаючи судову оборону, референдум перейменували на «консультацію з громадянами, а голосування було організовано волонтерами без офіційних списків виборців та продемонструвало відкрити непокору центральній владі Іспанії. До слова, під час виборів до парламенту Каталонії 2012 року проголосувало близько 3,7 млн. осіб, а кількість потенційних виборців Каталонії складає 5,4 млн. осіб. Напередодні «референдуму» прихильники незалежності намагалися максимально мобілізувати власні ресурси, а взяти участь в опитуванні навіть дозволили особам, яким виповнилося 16 років. Влада Каталонії називає голосування важливим кроком на шляху

Прихильникам незалежності Каталонії вдалося обійти судову заборону на проведення референдуму

до довгоочікуваної незалежності регіону, в той час як центральний уряд Іспанії наголошує на нелегітимності даного заходу.

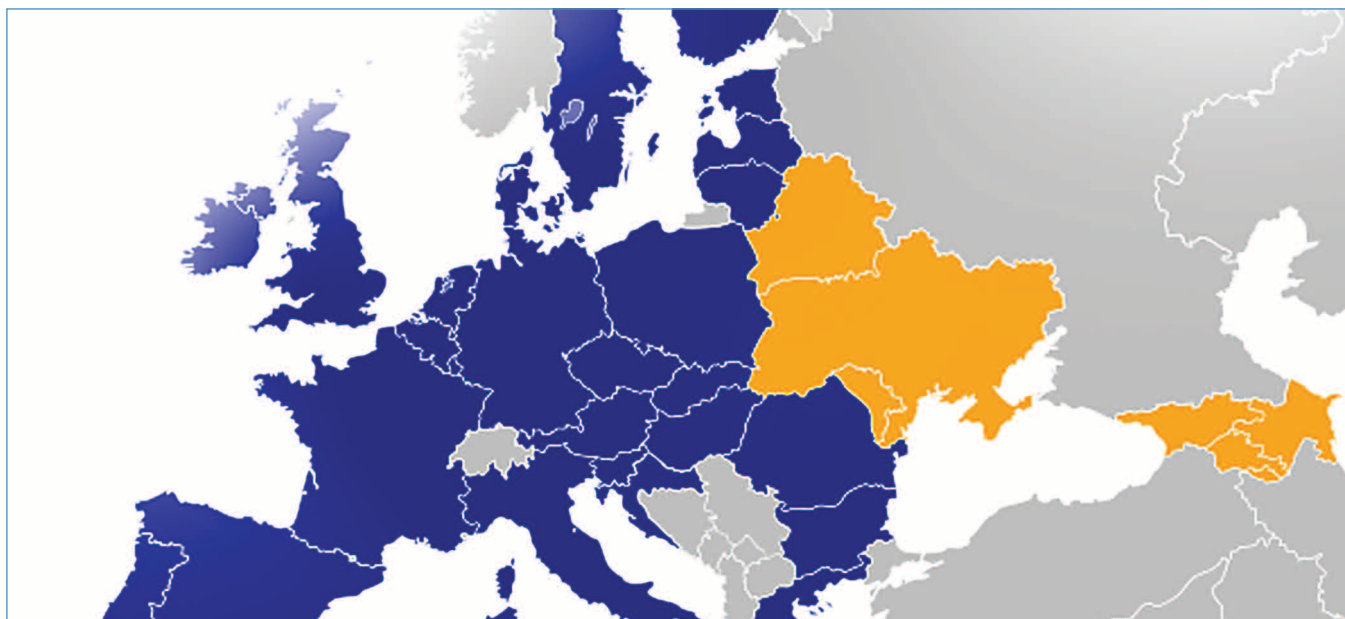
З початком рецесії економіки та ростом рівня безробіття в Іспанії сепаратистські настрої в Каталонії тільки посилювалися. Регіон, ВВП якого складає 300 млрд. дол. США, перераховує до державної казни Іспанії щороку на 15 млрд. євро більше, ніж отримує на свої потреби. Як результат, цьогорічне соціологічне опитування мешканців Каталонії показало, що з 2011 року кількість прихильників незалежності та відділення регіону від Іспанії збільшилася вдвічі. Уряд Іспанії, який очолює Маріано Рахой, продовжує втрачати підтримку серед населення у зв'язку з запровадженням жорстокої бюджетної економії та низкою гучних корупційних скандалів.

Незважаючи на те, що результати проведеного референдуму не матимуть жодних юридичних наслідків, влада Каталонії буде використовувати їх як важіль тиску на офіційний Мадрид в намаганні добитися більшої автономії та права на проведення повноцінного референдуму про відокремлення регіону.

Результати референдуму будуть використані для здійснення тиску на офіційний Мадрид

Європейський фокус

Асоціативні відносини країн Східного партнерства з ЄС інституціалізуються

Три країни ініціативи ЄС «Східне партнерство» — Грузія, Молдова та Україна — підписали цього року угоди про асоціацію з Євросоюзом.

1 листопада набула чинності Угода про асоціацію між Україною та ЄС. Незважаючи на це, значна частина її положень запрацює лише у січні 2016 року. При цьому йдеться лише про ті положення, які стосуються зони вільної торгівлі, а політична частина договору набуде чинності у повному обсязі лише після його ратифікації усіма 28 державами-членами ЄС.

Проте навіть попри часткове застосування Угоди, уже оголошено про формування спільних органів Україна–ЄС, передбачених нею. Наразі йдеться про установче засідання Ради асоціації — двосторонньої інституції найвищого рівня, що заплановане на 15 грудня цього року. Засідання відбудеться в рамках сесії Ради ЄС у Брюсселі, тому, очевидно, приверне увагу усієї європейської спільноти.

Установче засідання Ради асоціації відбудеться 15 грудня у Брюсселі

Аналогічні засідання до кінця цього року та на початку наступного заплановано також провести й з іншими країнами Східного партнерства: Грузією та Молдовою. Ці заходи відбуваються у доволі стислі терміни після підписання угод, чим ЄС намагається засвідчити політичну підтримку трьох держав, адресуючи кожній особливий сигнал. На перший погляд, усі три країни, колишні радянські республіки, схожі тим, що мають перехідні економіки та заморожені конфлікти (окуповані території). Втім, угоди про асоціацію усіх трьох держав — об'єктивно єдине, що їх об'єднує. За 6 років існування ініціативи ЄС «Східне партнерство» ці держави не побудували якихось особливих «горизонтальних» зв'язків між собою. В основному такі відносини відсутні на урядовому та виконавчому рівні.

Варто також зазначити, що до Східного партнерства входило 6 країн, і тільки три з них вийшли на укладення угод про асоціацію, які до того ж «не є кінцевою метою відносин з ЄС». Білорусь потрапила до ініціативи за формальною ознакою — територіальною. Президент

Лукашенко наразі свій геополітичний вибір і напрям розвитку держави обрав, проте й цьому не заважає підтримувати нормальні торговельні відносини з ЄС. Вірменія опинилася не в тому місці і не в той час: відмовилась від угоди про асоціацію з ЄС, але й досі, попри задекларовані наміри, не оформила свого членства у Митному Союзі. Не виключено, що однією з причин невходження Вірменії до цього співтовариства є російська агресія проти України. Азербайджан також відмовився підписувати договір, через невідповідність тому рівню співпраці, що існував між Азербайджаном і Євросоюзом станом на листопад 2013 року.

Натомість третій сектор трьох держав співпрацює значно активніше. Протягом понад 5 років діє Форум громадянського суспільства Східного партнерства. Більше того, відповідно до угод про асоціацію, кожна держава утворює з ЄС відповідний майданчик для співпраці громадськості.

Відповідно до статті 469 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, Платформа складається з представників громадянського суспільства України і членів Європейського економічного і соціального комітету (ЄЕСК). Особливість цієї європейської інституції полягає в тому, що її формують на рівноправних умовах представники сторони роботодавців профспілок та інших громадських організацій найрізноманітнішого спрямування.

В Україні на початку листопада відбулись установчі збори Платформи громадянського суспільства Україна — ЄС. На зборах обрано координаторів 15-ти робочих груп, кожна з яких відповідатиме за налагодження співпраці в окремих напрямках дії Угоди — від політичного діалогу до транскордонного співробітництва. Європейську сторону у Платформі представлятимуть 15 членів ЄЕСК, а перші спільні з ЄЕСК консультації відбудуться 14 листопада, випереджаючи офіційний Київ та Брюссель. Варто зазначити, що наразі формат співпраці між

Лише три держави Східного партнерства вийшли на укладення Угод про асоціацію з ЄС

громадянським суспільством України і ЄС вже розширено. Спочатку у Платформі мали працювати лише по 7 представників кожної сторони, проте Україні вдалося переконати європейську сторону збільшити їх кількість задля досягнення максимального результату виконання Угоди про асоціацію. Подібні процеси вже відбуваються у Молдові та Грузії. Хоча угоди трьох держав та ЄС й подібні, в них є значна кількість особливостей і нюансів. Наприклад, Платформа громадянського суспільства Молдова — ЄС складатиметься з представників молдовського третього сектору та представників громадськості з Європейського боку, «у тому числі» членів ЄЕСК. Вкрай важливою і беззаперечно позитивною деталлю тут є формулювання «у тому числі», що дає сторонам ширше поле для маневру з метою пошуку оптимального формату співробітництва.

Грузини пішли ще далі: в Угоді Грузія–ЄС зазначено, що до Платформи повинні включатися представники грузинського третього сектору, «у тому числі» члени Форуму громадянського суспільства Східного партнерства. Таким чином, представники грузинської громадськості захистили та посилили ті досягнення, які їм вдалося здобути за роки роботи Форуму.

На жаль, в Угоді між Україною та ЄС стаття про створення Платформи не є такою гнучкою. Втім, не виключено, що Євросоюз спільно з партнерами напрацює необхідну модель співпраці і вона застосовуватиметься у роботі з трьома державами Східного партнерства.

В цілому майбутнє ініціативи ЄС «Східне партнерство» до кінця не визначене. Офіційний Брюссель досі не прийняв жодного рішення щодо подальшого існування ініціативи. Наразі немає висновків щодо результатів та прорачунків за роки існування партнерства. Очевидно, що країни, які підписали угоди про асоціацію, виконали значну частину зобов'язань, а тому заслуговують на поглиблену співпрацю відповідно до принципу ЄС «більше за більше». Для інших держав необхідно шукати нову модель співробітництва відповідно до обраного ними шляху розвитку.

Регіональний та глобальний фокус: вплив на Україну

Дефіцит реформ в українській енергетиці

Команди Президента України Петра Порошенка та Прем'єр-міністра Арсенія Яценюка задекларувала чіткий курс на європейську енергетичну інтеграцію. По-перше, підписано Угоду про асоціацію між Україною та ЄС, що дає змогу перейти від партнерства і співробітництва до політичної асоціації та економічної інтеграції. По-друге, досягнуто основного результату співпраці України з Енергетичним Співтовариством — підписання «Меморандуму про взаєморозуміння, що передбачає реалізацію партнерства Міністерства енергетики та вугільної промисловості України та Секретаріату Енергетичного Співтовариства». По-третє, розпочато імплементацію Третього енергетичного пакету, який повинен позитивно вплинути на розвиток конкурентного ринку нафти і газу всередині країни та

забезпечити енергетичну безпеку всього східноєвропейського регіону. Безумовно, наявність політичної волі та відповідальності українського уряду сприятиме ефективному та змістовному енергетичному діалогу Україна–ЄС.

Незважаючи на потужну інформаційну кампанію щодо розширення співпраці між Україною та ЄС в енергетичній галузі, низку публічних заходів і декларативних заяв урядовців, реальне реформування вітчизняного енергетичного сектору досі не розпочато. У цьому контексті підвищення цін і тарифів на енергоносії не припустимо розглядати як інструмент реформування. Нині не створено жодних умов,

Реальне реформування вітчизняного енергетичного сектору досі не розпочато

посилюючих конкуренцію на національному ринку газу, нафти, вугілля, електро- та відновлювальної енергетики. Енергетичний сектор гостро потребує нових реформ для безпеки енергопостачання, економічного розвитку та соціальної стабільності.

На сьогодні, перед українськими урядовцями гостро постала проблема енергетичної залежності від Росії. У свій час прибалтійські країни відчули, що газ — це не просто енергетичний продукт, а важіль політичного тиску, котрий вміло використовується Росією для досягнення геополітичних цілей. Зараз Литва, Латвія та Естонія — стовідсотково залежні від імпорту російського газу. Незважаючи на цей факт, виважена політика цих держав спрямована на диверсифікацію поставок і створення конкурентного середовища всередині країни. Так, ще у листопаді 2013 року єврокомісар з питань регіональної політики Йоханнес Хан і Президент Литви Даля Грібаускайте домовилися про будівництво першого у світі плавучого терміналу для перевантаження зрідженого природного газу (ЗПГ-терміналу), а вже 27 жовтня 2014 року відбулось його відкриття. Клайпедський термінал відіграватиме важливу роль у регіоні, оскільки це гарантія енергетичної безпеки Прибалтики.

У разі необхідності він зможе покрити 90% потреб Балтійських країн у газі. За прогнозами, після 2015 року литовський термінал сприятиме змінам в енергетичному просторі регіону, адже його загальна річна потужність становитиме 4 млрд куб. м, що абсолютно покриватиме потреби природного газу в Литві. Крім того, він зможе частково задовольнити потреби Латвії та Естонії в блакитному паливі, річне використання газу в яких становить усього 1,08 млрд куб. м.

Для зменшення енергетичної залежності від Росії Україна теж повинна збудувати власний ЗПГ-термінал. Власне, проект такого будівництва з'явився ще у 2010 році. Упродовж двох років оформлювалися необхідні папери, після чого в 2012 році стартували будівельні роботи, однак процес будівництва відбувається дуже повільно.

Безумовно, головне завдання України в умовах енергетичної залежності полягає

ЗПГ-термінал зможе задовольнити 90% потреб Балтійських країн у газі

у скороченні споживання газу та розвитку власної інфраструктури його видобутку. До національних переваг у цьому аспекті варто віднести той факт, що Україна є видобувником блакитного палива, на відміну від Балтійських країн або Польщі. Йдеться про щорічний видобуток газу в обсязі 20 млрд. куб. м, що вказує на значний результат. При цьому Україна щорічно споживає близько 50 млрд. куб. м газу, що суттєво перевищує власний видобуток. Наприклад, у Польщі, що є близькою нам за чисельністю населення, розміром території та структурою економіки, вказаний показник становить 12–16 млрд. куб. м газу за рік.

Для повного забезпечення українського населення газом власного видобутку, а отже, і досягнення енергонезалежності, новий уряд має поставити перед собою завдання щодо вирішення складних енергетичних проблем: створення сприятливих податкових умов для приватних видобувних компаній, нарощування виробництва власного газу державними компаніями та залучення нових інвестицій. На сьогодні Україна імпортує для потреб населення понад 8 млрд. куб. м газу на рік, а також має нерозроблені поклади газу, які глибоко залягають, та на видобуток котрих потрібні чималі гроші. Щоб відмовитися від імпорту газу саме для потреб населення, компанія «Укргазвидобування» повинна збільшити видобуток внутрішнього газу на 5–6 млрд. куб. м, тобто майже на 40%. Однак такого результату досягти практично неможливо, оскільки компанія майже не нарощує власні виробничі потужності через брак інвестицій. Нині «Укргазвидобування» потребує суму для інвестування від 500 млн. до 1 млрд. дол. щороку. У цій ситуації лише приватні підприємства та оперативне залучення ними інвестицій зможуть збільшити виробництво газу і вирішити питання енергонезалежності.

Лише приватні компанії та інвестиції зможуть вирішити проблеми енергонезалежності

Крім того, сьогодні назріла гостра потреба здійснити ревізію щодо видачі ліцензій на видобувну діяльність та ввести чітку градацію між рентами для старих і нових виробників. Однак є проблеми і в цьому напрямі. Щоб залучити на ринок нових інвесторів, потрібно встановити для них привабливі рентні ставки.

Наразі загальне податкове навантаження на компанії, які видобувають газ в Україні, становить 85%, із них рента — 55%. Якщо порівняти ці показники зі світовими стандартами, можна побачити, що світова практика фіскального навантаження сягає не більше 40%, із яких рента — від 5 до 20%. Крім того, інвестори ви-

словлюють занепокоєння стосовно частих змін податкових умов у галузі газовидобування, натомість урядовими органами не враховується специфіка ведення газового бізнесу, адже від початку виробництва до моменту отримання перших прибутків в середньому проходить близько 10 років.

Санкції проти Росії посилюються внутрішніми проблемами економіки

З середини березня економіка Російської Федерації зазнала чималих негативних наслідків зумовлених декількома хвилями санкцій, що були запроваджені США, ЄС, Канадою, Великою Британією, Японією та низкою інших країн. Окрім так званих персональних санкцій, спрямованих проти окремих фізичних осіб, об'єктами санкцій стали певні галузі економіки та окремі підприємства і банки. Найбільш відчутними стали дві останні хвилі економічних санкцій, які стосувались нафтової галузі, банківського сектору, авіабудування і оборонного комплексу. Зокрема були введені обмеження, що стосуються експорту в Росію товарів і технологій подвійного призначення, які можуть бути використані, як у цивільній, так і в оборонній промисловості, технологій та обладнання, необхідних для освоєння шельфових родовищ, а також доступу до ринків капіталу.

Слід зауважити, що ще до початку запровадження санкцій російська економіка перебувала не в найкращому стані з точки зору якісних параметрів її інституційної структури. Ці внутрішні особливості підсилили ефект зовнішніх санкцій. Незважаючи на сприятливі нафтові і газові ціни, російська економіка по суті виявилася в стані стагнації. Темпи зростання ВВП в останні роки стійко скорочувались — з 4,3% у 2011 році до 3,4% у 2012-му і 1,3% у 2013-му. Вже досить тривалий час численні джерела (у тому числі російські керівники) прогнозують початок спаду в російській економіці. Останніми роками інфляція в країні коливалася в межах 4-6,6%, що забезпечувалось жорсткою

Ще до початку запровадження санкцій російська економіка перебувала не в найкращому стані

грошово-кредитною політикою російського центрбанку. Приплив інвестицій, що почався у передкризовий період, у даний час йде на спад, і замість нього почалася масова втеча капіталу. У 2010 році відтік капіталу становив 33,6 млрд. дол., у 2011-му — 80,5 млрд. дол., у 2012-му — 56,8 млрд. дол., у 2013-му — 59,7 млрд. дол.

Економічні санкції у поєднанні з падінням світових цін на нафту призвели до наступних наслідків для російської економіки в цілому та для російських громадян, компаній та банків зокрема: погіршення динаміки ВВП, різка девальвація курсу рубля, зростання інфляції, масований відтік капіталу, скорочення золотовалютних запасів, падіння міжнародних рейтингів, що призвело до суттєвого подорожчання зовнішніх запозичень для окремих компаній та ускладнення їх доступу до іноземного фондування в цілому, виникнення дефіциту продовольчих товарів (в першу чергу — сільськогосподарських), погіршення зовнішньоторговельної динаміки, падіння добробуту населення та поступове зростання соціальної напруги і загального невдоволення.

Що стосується оцінки впливу санкцій на економіку, то основна позиція російських офіційних представників така: у Росії достатньо резервів, щоб в найближчій перспективі компенсувати втрати. Проте представники Міністерства економічного розвитку РФ зазначають, що в довгостроковій перспективі жорсткі санкції можуть розхитати фінансову систему і перешкодити технічній модернізації внаслідок обмежень на імпорт технологій чи залучення інвестицій.

В свою чергу, оцінки і прогнози незалежних та іноземних експертів значно песимістичніші.

Згідно з прогнозами МВФ, у 2014 році зростання ВВП у Росії складе 0,2%. ОЕСР чекає темпів росту на рівні 0,5%. Європейський банк реконструкції і розвитку вважає, що зростання буде нульовим, а російське Міністерство економічного розвитку висуває кілька сценаріїв: зростання на 0,5% у разі позитивного розвитку ситуації в Україні, і спад в 0,2-0,3% при найбільш несприятливому сценарії.

Важлива проблема для російської економіки — **падіння курсу рубля, що супроводжується скороченням золотовалютних запасів**. Девальвація рубля з моменту введення санкцій склала понад 40%. Центробанк повернувся до практики валютних інтервенцій на фоні стрімкого знецінення рубля. З початку року золотовалютні запаси Росії скоротились на 12% (понад 60 млрд. доларів). При цьому темпи скорочення запасів суттєво пришвидшилися в останній місяць. Підтримка стабільного курсу російської валюти виявилась надто дорогою в умовах скорочення припливу валютних надходжень у російську економіку внаслідок падіння цін на нафту і обмежень доступу російських компаній на іноземні боргові ринки.

З початку року золотовалютні запаси Росії скоротились на 12%

Від слабкого рубля дещо виграють експортери і державний бюджет (точніше, це компенсує зниження цін на експортні товари і величину надходжень експортних мит), однак надлишкове ослаблення рубля збільшує витрати за рахунок подорожчання імпортованих комплектуючих і спричиняє тиск на споживчі ціни. За оцінками Росстата, в 2014 році більше 40% обороту роздрібною торгівлю припадає на імпортовані товари. Відповідно, ослаблення рубля в такій ситуації підсилює інфляційні процеси. За експертними оцінками, 10% ослаблення рубля додає 1,5-2,0 п.п. до зростання споживчих цін у наступні кілька місяців після девальвації.

Одночасно з впровадженням санкцій, міжнародні рейтингові агентства Moody's, Standard & Poor's і Fitch **переглянули рейтинги Росії в бік зниження**. Moody's внесло Росію в список потенційно неблагонадійних країн з можливістю переміщення в нижчу категорію. Standard & Poor's переглянуло прогноз за борговими рейтингами Росії, знизивши його зі стабільного до

негативного. Fitch також переглянуло прогноз щодо довгострокових боргових рейтингів Росії в іноземній і російській валюті, знизивши рейтинги великих російських банків. Наприкінці квітня Standard & Poor's знизило інвестиційний рейтинг Росії з BBB до BBB- з негативним прогнозом (найнижчий інвестиційний рейтинг). Далі Standard & Poor's аналогічним чином переглянуло інвестиційні рейтинги Москви, Санкт-Петербурга, низки великих російських компаній і банків. Нещодавно агентства знову підтвердили негативний прогноз для Росії.

Міжнародні рейтингові агентства Moody's, Standard & Poor's, і Fitch переглянули рейтинги Росії

Відчутне **зростання витрат, пов'язаних із зовнішніми позиками**, обернулося для Росії серйозними негативними наслідками. До теперішнього часу іноземні кредити були дуже популярними серед великих російських компаній, враховуючи їх низькі процентні ставки і невеликі витрати на обслуговування боргу. Згідно зі статистичними даними Банку Росії, на частку таких кредитів припадає майже 90% сукупного зовнішнього боргу країни (653 з 732 млрд. доларів). Також спостерігається помітне погіршення ситуації з первинними публічними пропозиціями цінних паперів і розміщенням єврооблігацій на фоні загального похвалення IPO в Європі та Азії.

На цьому фоні у результаті останньої хвилі санкцій можуть серйозно постраждати російські державні банки, енергетичні монополії та оборонні компанії. Рефінансування 200-мільярдного в доларовому перерахунку боргу державних компаній вже створює серйозні проблеми. Згідно з оцінками аналітичного центру колишнього Віце-прем'єр-міністра Алексея Кудріна, відтік капіталу з російської економіки може сягнути 200 млрд. доларів. За перші 10 місяців 2014 року він вже досягнув 110 млрд. доларів. Російські економісти вважають, що в майбутньому році через міжнародні санкції Росія може втратити до третини річного бюджету (понад 5 трлн. рублів).

Відтік капіталу з російської економіки може сягнути 200 мільярдів доларів США

Важлива проблема, яка може поглибитись в майбутньому, — **виникнення дефіциту окремих продовольчих товарів та підвищення цін на них**. Росія імпортує значну частину харчових продуктів з-за кордону, в тому числі з країн, на які накладено продовольче ембарго. У 2013 році 40% від ввезеної у Росію сільськогосподарської продукції було вироблено в ЄС, ще 4% — у США. У 2013 році на Євросоюз припадало 37% російського імпорту м'яса, 13% — риби і молюсків, 33% — продуктів тваринного походження (молока, яєць, меду), 30% — овочів, 24% — фруктів, 39% — готової продукції з м'яса і риби, 25% — напоїв, на частку США — 18% імпорту олійних культур та інших плодів, 12% імпорту м'яса.

У 2013 році Росія імпортувала з країн ЄС 40% сільськогосподарської продукції

Локальні російські постачальники, а також виробники з інших країн почали підвищувати відпускні ціни на продукти у зв'язку з ембарго. До кінця 2014 року на 30-40% можуть подорожчати риба, морепродукти, яблука, частина овочів, сирів та молочної продукції. На думку керівника Товариства захисту прав споживачів Міхаїла Аншакова продовольчий кошик в Росії до кінця року подорожчає на 15-20%. Також очікується падіння якості продуктів, що пояснюється зменшенням конкуренції.

Окрема стаття видатків для російської економіки — **фінансування Криму**. Російський план розвитку нового Кримського федерального округу з кожним кроком стає все дорожчим. Російський уряд планує витратити на нього близько 20 млрд. дол. до 2020 року, проте реальна сума витрат буде збільшуватися. Наприклад, проектна вартість моста через Керченську протоку зростає з 3-4,3 млрд. дол. майже до 6 млрд. дол.

Російський уряд планує витратити на фінансування Криму 20 млрд. доларів США

Ще одне потенційне джерело втрат — **російські активи в Україні**, що оцінюються як мінімум в 30 млрд. доларів. У разі загострення

конфлікту, Україна може вдатись до окремих дій, пов'язаних з вилученням цих активів. Масового розпродажу активів, швидше за все, не відбудеться, проте працювати багатьом компаніям стане набагато складніше. Окрім впровадження торгових санкцій з боку України, ситуацію погіршив бойкот російських товарів українським населенням.

Режим міжнародних санкцій змушує Росію активніше шукати нові ринки і кредиторів. Свідченням тому є нещодавній візит російського Президента в Китай. Поглиблення співробітництва з Китаєм коштуватиме Росії певних економічних витрат. Зокрема ціна, яку пропонує Китай за російські енергоресурси є нижчою, ніж очікувала російська сторона. Відкритим залишається також питання політичної ціни, яку заплатить Росія за діючі та майбутні російсько-китайські угоди.

Найпотужніша економічна зброя Росії — обмеження поставок нафти і газу в Європу, може мати руйнівні наслідки для неї самої. В Азії не просто знайти покупців цієї продукції, тому що на будівництво нових трубопроводів і залізниць підуть роки і величезні фінансові ресурси. Експортних терміналів для поставки зрідженого природного газу також не вистачає. В свою чергу, припинення газових поставок в Україну призведе до збитків, що складатимуть до чверті надходжень у федеральний бюджет Росії.

Тому Росія розпочала активну роботу з налагодження фінансових і торгових зв'язків з державними компаніями з країн Азії, Латинської Америки і арабського світу, які готові розширювати відносини з Росією. Однак знайти заміну прямим іноземним інвестиціям з країн, що ініціювали санкції буде непросто. Слід зауважити, що прагнення Російської Федерації відповісти на західні обмеження зворотніми санкціями погіршуватиме стан її власної економіки. Будь-які дії Москви щодо згорання економічного та технічного співробітництва, будь-які обмеження проти західних компаній в Росії негайно спричинять втрати для російських громадян, бізнесу і держави.

Метою публікації є оцінка основних зовнішньополітичних кроків України, аналіз представлення України у контексті глобальних процесів у регіоні та світі, а також огляд основних світових подій, що можуть мати вплив на подальший розвиток України та країн регіону. Окрема увага приділяється оцінці процесу європейської інтеграції України, зокрема питанням імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

@2014 Міжнародний центр перспективних досліджень (МЦПД)

У разі цитування обов'язкове посилання на МЦПД

Автор ідеї: Василь Філіпчук

Відповідальний за проект: Вадим Трюхан

Колектив експертів МЦПД: Вадим Трюхан, Володимир Притула, Ірина Івашко, Олена Захарова, Наталя Слободян, Василь Поворозник

Експерти Центру відкриті до спілкування з медіа. Для отримання фахових коментарів просимо звертатися до Директора з комунікацій МЦПД Світлани Судак:

ssudak@icps.kiev.ua

12 листопада 2014 року